

УДК 297

ОСОБЛИВОСТІ ІСЛАМСЬКОГО СВІТУ У РОЗРІЗІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

FEATURES OF THE ISLAMIC WORLD IN THE CONTEXT OF EUROPEAN SOCIETY

Гуцалюк Ю. С.,

аспірантка Національного університету «Острозька академія», викладач Хмельницького торговельно-економічного коледжу Київського національного торговельно-економічного університету (Хмельницький, Україна),
e-mail: sergeevna0070@gmail.com

Hutsalyuk Yu. S.,

postgraduate student of the National University of Ostroh Academy, lecturer at the Khmelnytsky Trade and Economic College, Kyiv National University of Trade and Economics (Khmelnitsky, Ukraine), e-mail: sergeevna0070@gmail.com

Аналізуються особливості ісламського світу у розрізі сучасного європейського суспільства, у соціальній, політичній та урядовій сфері. Аналізуються вплив та взаємозв'язок мусульманських релігійних традицій у сучасних міжконфесійних відносин. Розглядається значення екуменічного діалогу між християнами та мусульманами, складні богословські питання, що мають вирішальне значення у формуванні толерантності релігійної сфери на теренах сучасного європейського регіону.

Аналізуються співпраця та «екюменізм життя», що у свою чергу зможе забезпечити стійку основу для вирішення актуальних питань релігійної сфери. У статті аналізується актуальність даної теми, адже присутність мусульман стала видимою: з'явилися культові споруди, релігійні школи, традиційний одяг вже почав домінувати у певних кварталах європейських міст. Зокрема дана тема має значний науковий інтерес, на особливості ісламського світу звернули увагу мусульманські вчені-богослови улемі. Сучасне європейське суспільство налічує безліч мусульманських об'єднань – від поміркованих мусульман до радикалів, тому співпраця та міжконфесійний діалог просто є необхідним у розрізі релігійної, політичної та суспільної сфери на теренах європейського суспільства.

Ключові слова: іслам, ісламізація, «екюменізм життя», Коран, духовний лідер.

The article analyzes the features of the Islamic world in the context of contemporary European society, in the social, political and governmental spheres. The influence and interrelationships of Muslim religious traditions in modern interconfessional relations are analyzed. The importance of ecumenical dialogue between Christians and Muslims, complex theological issues that are crucial in shaping the tolerance of the religious sphere in the contemporary European region are considered.

Collaboration and «ecumenism of life» are analyzed, which in turn can provide a solid basis for solving urgent issues of the religious sphere. The article analyzes the relevance of this topic, because the presence of Muslims has become visible: there are religious buildings, religious schools, traditional clothes have already started to dominate in certain blocks of European cities. In particular, this topic has a significant scientific interest; some features of the Islamic world drew the attention of Muslim scholars, theologians ulema. Modern European society has a multitude of Muslim associations – from moderate Muslims to radicals; therefore, cooperation and interfaith dialogue are simply necessary in the context of the religious, political and social spheres within the European society.

Keywords: Islam, Islamization, «ecumenism of life», Koran, spiritual leader.

Актуальність даної теми полягає в тому, що розглядаючи питання про екуменічні відносини та співпрацю різних релігій у сучасній Європі розуміємо, що іслам відіграє значну роль у формуванні міжконфесійних відносин. Зокрема релігійна сітка акцентує увагу на тому, що відсоток людей котрі сповідують іслам у Європі досить високий.

На думку низки спеціалістів, загалом у Європі налічують понад 20 млн. Звісно, таке становище не могло не викликати занепокоєння і керівних кіл Заходу, і самих емігрантів-мусульман. Якщо раніше релігія мігрантів була приватною справою одиниць, то наплив мусульман у Європу порушив питання про їхній статус як колективів, про їхні права, зокрема релігійні. Також, слід зазначити, що присутність мусульман стала видимою: з'явилися культові споруди, релігійні школи і благодійні установи, традиційний одяг мусульман вже перестав бути екзотикою, а дедалі частіше навіть домінував на вулицях у певних кварталах європейських міст.

Сьогодні мусульмани завойовують Європу не зброєю, а доволі мирним шляхом – за допомогою вищого показника народжуваності, ніж у корінних жителів Старого Світу. В Англії це в основному вихідці з Пакистану та Індії, в Німеччині – це турки та іранці, у Франції – вихідці з Північної Африки. В основному мусульмани проживають у великих містах (наприклад, у Марселі, Роттердамі, Мальме вони вже становлять 25% населення). В європейському оточенні вони створюють свої окремі райони, де лунає арабська, турецька чи інша мова, але не державна мова країни, яка прийняла їх на постійне місце проживання.

Цікавим є те, що мусульмани беруть участь у політичному житті європейських країн. Наприклад, є їх кілька у французькому уряді, є вони також членами різних парламентів, а в Роттердамі, місті, яке називають «морськими воротами Європи», мером обрали мусульманина. Мусульмани вступають переважно в ліві, рідше в центристські партії. Завдяки віросповіданню, вони можуть зробити кар'єру поборника прав мусульманських общин. В Європі діє безліч мусульманських об'єднань – від поміркованих мусульман до радикалів, які погрожують джихадом християнам і корінним народам Європи [1, с. 4].

Дана тема має значний науковий інтерес адже саме в релігії сьогодні формуються риси нового, які слугують передумовами до переосмислення релігійного життя та релігійної свідомості відносин. Зокрема А. Кураєв у праці «Екуменізм та сучасний світ» досить актуально описує становище екуменізму через призму сучасного суспільства, котре суміщає та тісно переплітає в собі матеріальну та духовну сферу діяльності. Також М. Томко у праці «Толерантність та релігія» зазначає що толерантне та свідоме ставлення у розрізі релігії має вагомe значення, та може попередити конфліктні ситуації. Про місце мусульман у сучасному європейському світі також згадується на міжнародних наукових конференціях, зокрема вагому роль приділяє цьому явищу Ю. М. Кочубей.

Метою даної статті є з'ясувати значення та розвиток ісламського світу у розрізі європейського суспільства, зокрема у контексті різних сфер суспільного життя.

Європа давно знає мусульман – відтоді як вони вступили у контакт із християнськими державами, зі світом ісламу були і війни, і мирні часи. Армії

послідовників Пророка Мухаммеда дійшли до Луари й Альпійських гір, араби на багато століть затрималися в Іспанії та на островах Середземного моря, імперія Османа опанувала Балкани і Причорномор'я з Кримом, а на Сході Європи мусульманами стали піддані Золотої Орди – жителі Поволжя [1, с. 2].

З часом ситуація змінювалася, й у XX столітті в Європі населеними переважно мусульманами були тільки Боснія та Албанія, європейська частина Туреччини – Румелія, а також деякі анклави в Болгарії та югославських республіках. Поволжя і Крим залишилися мусульманськими краями, але не мали самостійного політичного значення, особливо в роки атеїстичного радянського режиму. Тут важливо зазначити, що в названих вище частинах Європи мусульмани становили більшість населення і могли жити за своїми законами і звичаями.

Мусульмани завжди дотримувалися та ніколи не зраджували своїй релігії, поводитися спокійно та знали своє місце, що не можна сказати про корінних жителів європейських країн. Значні зміни відбулися протягом останніх 25–30 років: до нормальної еміграції додалося так зване возз'єднання сімей, що значно вплинуло на кількість прибульців з моря, і, певна річ, триває неконтрольована міграція нелегалів. У європейських містах з'явилися цілі квартали і конгломерати, що нагадують гетто, в яких переважають мусульмани: у Франції – вихідці з Північної та Західної Африки, в Німеччині – з Туреччини, у Великій Британії – з Індостану [1, с. 3].

Загострення ситуації набирає таких масштабів і проявів, що з огляду на наявність у світі запасів зброї масового знищення та перспективу її поширення, а також ризику тероризму стає очевидною можливість переростання локальних конфліктів і сутичок на Близькому Сході у новий Армагеддон. Це змушує тверезо мислячих і відповідальних людей різних країн шукати вихід із ситуації, що склалася, у мирних дискусіях. Протистояння між Ісламом і Заходом уже стало предметом консультацій між сильними світу цього в Давосі, що привели до появи 2004 року Ради 100 лідерів (С–100) «Діалог Захід – Ісламський світ».

Питання про вплив ісламу у розрізі як культурних так і релігійних традицій занепокоїло європейців, тому було створено потрібні механізми, й ідея почала втілюватися в життя: у січні 2008 року в Мадриді відбулися перший щорічний форум Альянсу та низка інших акцій. 2009–го ЮНЕСКО опублікувала важливий документ: доповідь «Інвестування в культурне розмаїття і міжкультурний діалог», що розкриває широке поле співпраці і для Заходу, і для Сходу, зокрема й для України [1, с. 2].

Вісламі ми також бачимо різні підходи. В основному об'явлення Мухаммеда вважається єдиним критерієм релігійної та моральної істини. Однак, є мусульмани, які сприймають Коран у суто буквальному сенсі, і також є мусульмани (визнаємо, що вони становлять лише незначну меншість),

котрі визнають історичний контекст Корану та шукають його сучасного тлумачення. В ісламі різномірність та розбіжність у богословському підході не є настільки темою для розмови, як у християнській традиції. Переважаючою думкою є те, що Коран містить остаточне одкровення, і що будь-яке тлумачення, яке бере до уваги історичний та культурний контекст, загрожує применшити цінність остаточного одкровення [2].

Що стосується ставлення до інших релігій, в загальному іслам приймає інші релігії до тієї міри, доки вони не суперечать основним ісламським цінностям. Проблеми, які мають багато мусульман із західним суспільством, не ґрунтуються на проблемах з християнською релігією, їхні проблеми пов'язані із секулярним, атеїстичним характером західного суспільства. Мусульмани не розуміють виключення, зникнення релігії із суспільства. У їхньому розумінні релігії є єдиним гарантом гуманного та справедливого суспільства. Хоча для сучасних мусульман добре суспільство справді може бути плюралістичним, але воно ніколи не може бути секулярним суспільством, суспільством без релігії. Відокремлення церкви від держави можливе, але віру і політичні та моральні вчинки ніколи не можна розділяти. Суспільство потребує моральних основ, які йому забезпечує ісламська релігія [2]. А якщо їх не забезпечує ісламська релігія, як у західному суспільстві, то принаймні моральні засади не повинні суперечити цінностям ісламу.

«Проголоси: о ви, невірні! – читаємо в 109 сурі Корану. – Я не вклонятимусь тому, чому вклоняєтесь ви, і ви не вклоняйтеся тому, чому я вклоняюся. У вас ваша віра, і в мене – моя віра!» Але так само очевидно, що терористи–камікадзе – в разі, якщо вважати доведеним їхнє походження й минуле – не могли видобути віру в граничну необхідність виконати свою страшну справу з іншого джерела, аніж священна книга мусульман. Відомо, що зовсім різні політичні та соціальні групи вчитували й вчитують зі священних книг «самих себе» [3].

Скажімо, з приводу того самого джихаду, про який так багато мовиться останнім часом, у Корані можна знайти досить суперечливі приписи. Зокрема, йдеться про необхідність утримуватися від конфронтації з «багатобожниками», схилиючи їх до істинної віри «мудрістю й переконанням»; необхідність вести з ворогами ісламу захисну війну; необхідність нападати на невірних, але таким чином, щоб військові дії не припадали на священні місяці; і нарешті ми знаходимо заклик нападати на невірних в будь-який час і повсюдно. Камікадзе нерозривно пов'язані з ісламським середовищем. Безперечно, ісламські лідери багатьох країн засуджують їх дії з релігійної точки зору. Поза сумнівом, згідно з класичною доктриною джихаду, у стані ворога заборонено вбивати жінок і дітей, які не воюють проти мусульман. Проте нинішні ісламські ультра заявляють про намір нищити кожного громадянина західних демократій: адже вони вільно обирають свої уряди

й, отже, мають відповідати за їх дії, а працюючи в лікарнях, банках, кав'ярнях тощо, «підтримують економіку ворога» [2]. Але ці суперечності між літерою Корану й діями камікадзе все ж, треба визнати, не скасовують їхній зв'язок з ісламським середовищем. Подібна констатація покликана не затаврувати іслам, а вказати на деякі можливі тенденції. Найвидатніші світові цивілізації та релігії довели можливість паразитування на своєму тілі найогидніших продуктів власної еволюції [3].

Тож можемо підсумувати: у головній течії християнства, як і ісламу, є точки перетину для відкритого ставлення до інших релігій та культури різnorodності [2].

Це справа необхідності, що поміркована більшість в обох релігіях розпочинає публічний діалог одна з одною. Християни та мусульмани повинні звернутися до складних питань: «Зникнення Бога» із західного суспільства. Питання, чи толерується різnorodність у тлумаченні священних текстів Питання, що повинно бути основними та фундаментальними цінностями у демократії, і як права окремого чоловіка чи жінки співвідносяться із нормами спільноти. Питання, як релігійні традиції співвідносяться із насиллям, і чи християнство та іслам готові до критичної самоперевірки богословських виправдань насилля та священної війни (джихад). Такий відкритий та сповнений поваги діалог між поміркованими групами може покращити розуміння між християнами та мусульманами і послабити позицію та живильне підґрунтя радикальних та фундаменталістських угруповань [3].

Християни та мусульмани насамперед повинні співпрацювати у царинах, які безпосередньо пов'язані з якістю співжиття. Нехай вони зосередяться на сферах спільних проблем: секуляризація, потреба духовного відродження у суспільстві, соціальна безпека, охорона здоров'я, освіта, побудова стійкого та мирного суспільства тощо. Під час співпраці зростатиме взаємна довіра, може виникнути дружба, а «екуменізм життя» забезпечить стійку основу також для того, аби торкнутися болючих та складних богословських питань, які мають вирішальне значення.

Дуже важливо, що на проблеми ісламу в Європі звернули увагу також мусульманські вчені-богослови улеми. Найбільший авторитет нині має вчений-теолог шейх Юсуф аль-Карадаві, єгиптянин за походженням, який проживає в Катарі [4, с. 4].

Ще 1997 року він заснував Європейську раду фетв і досліджень, що здобула певний авторитет поміж мусульман на Заході. Водночас одні мусульмани його критикують за надмірну традиційність, а інші – за нібито відхід від норм шариату. Свій підхід до вирішення актуальних проблем життя мусульман на Заході він називає «серединним шляхом» і виступає за повільні, а не радикальні зміни в мусульманському сприйнятті нових реалій. У глобалізованому світі він розглядає мусульман як своєрідну віртуальну

умму (спільноту), в якій діятимуть помірковані, прийнятні для всіх закони.

Визнання здобув ще один ісламський вчений – громадянин Швейцарії Тарик Рамадан, автор багатьох публікацій, останньою з яких є «Західні мусульмани і майбутнє Ісламу». Він не підтримує ідеї «шариату меншості», вважаючи, що такий підхід призводить до подальшого відчуження різних громад (християнської і мусульманської) та послаблює позиції ісламу. Він закликає молодь здобувати європейську освіту і брати активну участь у політичному житті Європи [5, с. 70].

Породжує оптимізм і прийняття на зібранні в Брюсселі понад 400 мусульманськими асоціаціями Європи «Хартії європейських мусульман», у якій викладено положення, що узгоджуються з Кораном і водночас відповідають нормам співжиття різних людей у спільному помешканні: кожен – і гість, і господар – має право почуватися комфортно, як у себе. А для цього всі повинні мати однакові права та обов'язки, сповідувати принципи толерантності та взаємної поваги цінностей кожного і, відкинувши давні стереотипи, бути готовими пізнавати один одного [1, с. 6].

Головною проблемою християнсько-ісламського діалогу в Європі є відсутність у європейських мусульман єдиного духовного лідера (всеевропейського імама). Відповідно, і переговори вести немає з ким. А коли діалог ведеться, то він приймає виключно богословські форми. Окремі мусульманські лідери вимагають визнання християнами Корану священним писанням, а Мухаммеда – пророком в християнському розумінні на рівні з Мойсеєм чи Ісусом. Але піти на це християнські церкви Європи просто не можуть. Адже це означатиме фактичне прийняття ісламу і призведе до висунення мусульманами нових, ще більш радикальних вимог. Отже, наразі залишається чекати, коли Європа прокинеться і почне діяти на користь встановлення християнської справедливості, не тільки у себе в хаті, але й поза її межами!

Сьогодні слід говорити не тільки про страх християнської Європи перед ісламом, а й про певний страх ісламу перед Європою. Головна помилка європейців у тому, що вони показують свій страх публічно. Це спонукає мусульман активніше вимагати в першу чергу богословських поступок. А окремі ісламські радикали, бачачи страх європейців, вже зараз заявляють, що Європа впала! Наразі спостерігається така картина, Західна Європа (Франція, Голландія, Бельгія, Німеччина та Велика Британія) стає постхристиянською цивілізацією, звільняє таким чином плацдарм для фундаментального ісламу. А от у Східній Європі (Хорватія, Чорногорія, Болгарія і Мадярщина) християн стає все більше. У тому числі – за рахунок мусульман, які прийняли християнство.

Щодо екуменічного потенціалу релігій, то мету екуменізму УГКЦ бачить у досягненні повної єдності Христової Церкви. Нинішній плюралізм Церков є лише тою тимчасовою дійсністю, яку ми зобов'язані наповнити любов'ю

та світлом Христового Євангелія, але аж ніяк не ідеалом, що має завершити наші зусилля. Досягнення повної єдності стане можливим лише через дотримання принципу «єдність у багатоманітності», який є запорукою збереження церковної та національно-культурної ідентичності кожного народу. Лише об'єднана церква здатна претендувати на значущість у людському бутті. З метою подолання міжконфесійних відмінностей обґрунтовується доцільність єдиного підходу до визначення місця й ролі церкви в сучасному соціокультурному просторі. Православні з самого початку брали участь у рухах «Віра та церковний устрій» і «Життя та діяльність», які при злитті й утворили ВРЦ. Акцентуючи увагу на єдності у вірі, православні віддають перевагу двостороннім богословським діалогам. Розкриття кожного з двосторонніх діалогів може бути окремим дослідженням. Продуктивність діалогів залежить не лише від ставлення до інших християн взагалі, але й від позицій інших християнських церков до проблеми єдності. Християни та мусульмани насамперед повинні співпрацювати у царинах, які безпосередньо пов'язані з якістю співжиття. Під час співпраці зростатиме взаємна довіра, може виникнути дружба, а «єкуменізм життя» забезпечить стійку основу також для того, аби торкнутися болючих та складних богословських питань, які мають вирішальне значення.

Отже, сучасний іслам досить активно впливає на всі аспекти життя європейських країн. Під гаслами ісламу в багатьох країнах здійснюються: політичний рух за повернення до мусульманських правових норм у державному житті (ісламізація); вибір особливого напрямку економічного розвитку, що визначався б виключно соціальними та моральними нормами ісламу (ісламська економіка). Протягом останніх років ісламський чинник стає дедалі помітнішим у міжнародній політиці.

Список використаних джерел

1. 'Іслам на Заході: Сучасні проблеми', 2008, *Матеріали міжнародної наукової конференції (28–30 травня 2008, м. Київ)*, Київ, 346 с.
2. Кураєв, А. 'Єкуменізм та сучасний світ'. [online] Доступно: http://www.risu.org.Ua/ukr/religion.and.society/other_art/article;11917
3. Томко, М. 'Толерантність та релігія'. [online] Доступно: <http://orthodox.org.ua/uk/aktualne/2008/1>
4. Olivier, Roy, 2005. 'A Clash of Cultures or a Debate on Europa's values?', *ISIM Review*, 15, Spring, p.7.
5. Лебова, Н., 2006. 'Интеллектуальная элита современного арабо-мусульманского мира: Тарик Рамадан', *Азия и Африка сегодня*, №9, с.68–71.
6. 'Унійна традиція УГКЦ: Ісламізація Європи: минуле, сьогодні, майбутнє'. [online] Доступно: <https://www.saintjosaphat.org>
7. Абрамович, С., Тілло, М., Чікар'кова, М., 2006. 'Релігієзнавство: Підручник', К.: *Дакор*, 509 с.
8. Bettina, Graf., 2005. 'In Search of a Global Islamic Authority', *ISIM Review* 15, Spring, p.47.

References

1. 'Islam na Zahodi: Suchasni problemy (Islam in the West: Modern Problems)', 2008, *Materialy mizhnarodnoi naukovoї konferencii' (28–30 travnja 2008, m. Kyi'v)*, Kyi'v, 346 s.

2. Kurajev, A. 'Ekumenizm ta suchasnyj svit (Ecumenism and the modern world)'. [online] Dostupno: http://www.risu.org.Ua/ukr/religion.and.society/other_art/article;11917

3. Tomko, M. 'Tolerantnist' ta religija (Tolerance and religion)'. [online] Dostupno: <http://orthodox.org.ua/uk/aktualne/2008/1>

4. Olivier, Roy, 2005. 'A Clash of Cultures or a Debate on Europa's values?', *ISIM Review*, 15, Spring, p.7.

5. Lebova, N., 2006. 'Intellektual'naja jelita sovremennogo arabo-musul'manskogo mira: Tarih Ramadan (Intellectual elite of the modern Arab-Muslim world: Tariq Ramadan)', *Azija i Afrika segodnja*, №9, s.68–71.

6. 'Unijna tradicija UGKC: Islamizacija Jevropy: mynule, s'ogodennja, majbutnje (Unitarian tradition of the UGCC: Islamization of Europe: past, present, future)'. [online] Dostupno: <https://www.saintjosaphat.org>

7. Abramovych, S., Tillo, M., Chikar'kova, M., 2006. 'Religijeznavstvo: Pidruchnyk (Religious Studies: Textbook)', K.: *Dakor*, 509 s.

8. Bettina, Graf., 2005. 'In Search of a Global Islamic Authority', *ISIM Review* 15, Spring, p.47.

* * *